

INTERTEXTUAL PROPERTIES AND EXPRESSIVE FUNCTIONS OF PHRASES IN ENGLISH AND UZBEKISTAN STORIES

Ismailov Anvar Rustamovich

(PhD) Associate Professor,

Samarkand State Institute of Foreign Languages

Kubayeva Nafisa Alisher qizi

Independent Researcher,

Samarkand State Institute of Foreign Languages

<https://doi.org/10.5281/zenodo.16976165>

ARTICLE INFO

Received: 20th August 2025

Accepted: 27th August 2025

Online: 28th August 2025

KEYWORDS

Phraseological unit,
intertextuality,
expressiveness, semantic
layer, translation strategy,
contextual meaning, artistic
image.

ABSTRACT

This article provides an in-depth analysis of phraseological units — phrasemes — in English and Uzbek fiction stories in terms of intertextual connections and expressive demonstrative functions. Phrasemes enrich literary speech through their interrelationships, historical-cultural references, and ironic effects. Approaches to the issues of adequacy and the complexities that arise when trying to preserve their functions in translation are presented.

INGLIZ VA O'ZBEK HIKOYALARIDAGI FRAZEMALARNING INTERTEKSTUAL HUSUSIYATLARI VA EKSPRESSIV FUNKSIYALARI

Ismailov Anvar Rustamovich

(PhD) dotsent, Samarqand davlat chet tillar instituti

Kubayeva Nafisa Alisher qizi

Mustaqil izlanuvchi, Samarqand davlat chet tillar instituti

<https://doi.org/10.5281/zenodo.16976165>

ARTICLE INFO

Received: 20th August 2025

Accepted: 27th August 2025

Online: 28th August 2025

KEYWORDS

Frazeologik birlik,
intertekstuallik,
ekspressivlik, semantik
qatlam, tarjima strategiyasi,
kontekstual ma'no, badiiy
obraz.

ABSTRACT

Ushbu maqolada frazeologik birliklar — frazemalar — ingliz va o'zbek badiiy hikoyalarida intertekstual bog'lanishlar va ekspressiv ko'rgazmalik funksiyasi jihatidan chuqur tahlil qilinadi. Frazemalar o'zaro aloqalar, tarixiy-madaniy referenslar va kinoyaviy effektlar orqali adabiy nutqni boyitadi. Tarjimada ularning funksiyalarini saqlab yetkazishni istash paytida yuzaga keladigan murakkabliklar, adekvatlik masalalariga yondashuvlar taqdim etiladi.

Kirish

Frazeologik birliklar leksik birliklardan farqli ravishda semantik, madaniy va stilistik jihatlariga boy bo'lib, hikoyaning kichik bo'laklarida ham murakkab konnotatsiyalarni ifodalaydi. Ular oddiy so'zning ma'nosidan kengroq, juda ko'p qatlamli ma'no yukiga ega. Masalan, ingliz tilidagi "Achilles' heel" iborasi yunon mifologiyasidagi Axilles qahramoni va

uning zaif joyiga bildirilgan intertekstual referensiyalardan meros oladi. Bu frazema yordamida ba'zi personajlarning zaifliklari nafaqat psixologik, balki kulturolojiya jihatidan ham mazmunli ko'rinadi. O'zbek frazemalarida esa *"bo'rining og'ziga qarab hurdi"* kabi xalqdon iboralar orqali hikoyada xalq og'zaki hafsalaridagi donishmandlik, ogohlik, ehtiyotkorlik kabi tamoyillarni o'quvchiga yetkaziladi. Shunday qilib, frazeologik birliklar hikoyaga intertekstual bog'lovchi, madaniy va tarixiy qatlamlarni eslatuvchi vosita sifatida xizmat qiladi.

Intertekstual hususiyatlar

1. **Madaniy referenslar orqali chuqurlik yaratish:** Ingliz tilida ishlatiladigan idiomalar ko'pincha antik mifologiya, diniy yozuvlar yoki adabiy merosga asoslanadi. Masalan, *"to meet one's Waterloo"* iborasi Napoleon urushlari va Waterloo jangiga ishora qilib, qarama-qarshilikda mag'lub bo'lishni, intizomsiz strategiya natijasini anglatadi. Hikoyada bu frazema ishlatilsa, muallif faqat voqeani tasvirlamay, balki o'quvchida tarixiy fondagi saboqlarni ham uyg'otadi. O'zbek tilida *"ko'ngli tog'dek bo'ldi"* kabi iboralar nafaqat hissiy holatni, balki xalqona dunyoqarashni aks ettiradi [1].

2. **Matnlararo dialog va cheklanmagan semantik zamin:** Frazemalar orqali hikoya matni o'zini butun adabiy, madaniy va ijtimoiy tafakkur tizimida namoyon qiladi. Ingliz frazemasi misolida *"bite the bullet"* iborasi anglo-saxon jang uslubi, amerika harbiy tajribasi bilan bog'lanadi. O'zbek iboralarida esa *"tong lolasi tushdi"* kabi iboralar xalq e'tiqodi va tabiat hodisalari bilan to'ldirilgan. Bunday intertekstual bog'lanishlar o'quvchini nafaqat hikoyaning o'ziga, balki uni shakllantirgan madaniy zamin va milliy tafakkurga olib boradi [2].

Ekspressiv funksiyalar

Frazeologik birliklar quyidagi ekspressiv imkoniyatlarni yaratadi:

1. **Obrazli tasvir va metaforik ustalik:** *"Yuragi cho'kdi"*, *"heart sank"*, *"nafasini uzdi"* kabi frazemalar qahramonlarning ichki hissiyotlarini aniq tasvirlaydi. Badiiy tahlilda bu frazalar personajni emotsional jihatdan "ko'rsatuvchi" rolini bajaradi, o'quvchi uning ichki harakati bilan bevosita bog'lanadi va hikoyaning psixologik kuchi oshadi.

2. **Emotsional tebranishlar va dramatik effekt:** Hazil yoki kinoya sifatida ishlatilgan frazemalar ohangni butunlay o'zgartiradi. Masalan, *"kick the bucket"* yoki *"nafasini uzdi"* kabi iboralar o'linga achchiq-tahlikali yondashuvni kulgili yoki dramatik ohangda etkazadi. Bu ekspressivlik qahramonning holatini emas, balki muallifning tasviriy pozitsiyasini ham ochib beradi [3].

3. **Madaniy dialog va tonal rang:** Ingliz frazemasi *"blue moon"* orqali voqeaning kam uchrashi yoki noyobligini ta'kidlaydi. O'zbek frazasi *"gam ombori"* qahramon yuragidagi majruhlikni, ichki iztirobni dramatik tarzda aks ettiradi. Bu frazemalar tonal qatlamni yaratib, butun matnga estetika va emotsional rezonans olib kiradi.

Tarjima strategiyalari va nutqiy adekvatlik

Frazeologik birliklarni tarjima qilish tilshunoslikda eng murakkab masalalardan biri bo'lib, bu jarayonda muhim bo'lgan jihatlaridan biri — ularning semantik va uslubiy xususiyatlarini saqlagan holda, tarjima tilida ekvivalent yoki muqobil ifodani aniqlashdir. Chunki frazemalar odatiy so'zlardan farqli o'laroq, ko'p hollarda biror madaniyatga xos bo'lgan tarixiy-madaniy konnotatsiyalarga, obrazli tasvirlarga va emotsional qiymatga ega [4]. Ularning badiiy matndagi o'rni nafaqat voqelikni tasvirlash, balki o'quvchining madaniy xotirasi, his-tuyg'usi va estetik didiga ta'sir ko'rsatish bilan bog'liqdir. Shu sababli, frazeologik

birliklarni tarjima qilishda ularni soʻzma-soʻz koʻchirish koʻpincha yetarli boʻlmaydi, balki tarjimonning badiiy tafakkuri, madaniy sezgirligi va stilistik mahorati ishga tushadi [5].

Tarjimon uchun asosiy vazifa — asliyat tilida berilgan frazemaning semantik mazmunini, stilistik ohangini va intertekstual ishorasini yangi tilda imkon qadar toʻliq va tabiiy ifodalashdan iborat. Bu jarayonda bir nechta muhim strategiyalar qoʻllaniladi. Baʼzida frazeologik birliklar orasida toʻliq ekvivalent mavjud boʻlishi mumkin. Masalan, ingliz tilidagi “Better late than never” iborasi oʻzbek tilidagi “Hechdan koʻra kech yaxshi” degan ibora bilan toʻla mos keladi: semantik jihatdan ham, madaniy asosda ham bu birliklar bir-birini toʻldiradi va almashtiradi. Biroq koʻpchilik hollarda bunday mutlaq moslik mavjud boʻlmaydi. Shunda tarjimon funksional ekvivalentni tanlaydi — yaʼni frazemaning umumiy gʻoyasini, hissiy tonini va badiiy vazifasini saqlagan holda, uni yangi til doirasida oʻxshash ifoda bilan almashtiradi. Masalan, “spill the beans” iborasi oʻzbek tilida “ogʻzidan uchirib qoʻymoq” shaklida berilishi mumkin. Har ikki ibora tasodifan sirni oshkor qilish maʼnosini bildiradi, lekin leksik tarkibi butunlay boshqacha. Bunday strategiya frazemaning shakliy emas, maʼnodagi adekvatligini ustuvor qoʻyadi [6].

Yana bir hollarda frazeologik birlik tarjimada muqobil vosita yordamida beriladi. Bu usul ayniqsa, original ibora tarjima tilida madaniy jihatdan nomaʼlum yoki tushunarsiz boʻlib chiqsa, qoʻllanadi. Tarjimon bu holatda yangi tilning frazeologik resurslaridan foydalanib, ekvivalent emotsional va obrazli vositani tanlaydi. Masalan, “to cry over spilled milk” frazemasini ingliz tilida boʻlib oʻtgan voqealarga befoйда afsus qilishni anglatadi. Oʻzbek tilida esa “oʻtgan ishga hoʻngrab yigʻlama” kabi ibora orqali shu maʼno obrazli tarzda beriladi. Ushbu usulda tarjima tiliga xos frazeologik birliklar yordamida pragmatik moslikka erishiladi. Ayrim frazemalar esa kalka — yaʼni soʻzma-soʻz tarjima qilish orqali oʻgiriladi [7]. Bu usul ayniqsa obrazli frazemalarda yoki madaniyatlararo aloqadorlik yuqori boʻlgan hollarda qoʻllanadi. Masalan, “Achilles’ heel” iborasi oʻzbek tilida “Axillesning tovon joyi” tarzida tarjima qilinsa-da, u bilan birga izohli tushuntirish talab etilishi mumkin, chunki u yunon mifologiyasiga bogʻliq intertekstual maʼlumotga tayangan.

Tarjimaning muvaffaqiyati koʻp hollarda frazemaning badiiy obrazini, intertekstual signallarini va hissiy ohangini yangi tilga qay darajada koʻchirganiga bogʻliq boʻladi. Chunki asliyatda ishlatilgan frazemaning ekspressiv kuchi, nutqdagi kontekstual roli va personaj xarakteri bilan uygʻunligi tarjimada ham saqlanishi kerak. Masalan, hazilomuz personaj ogʻzidan juda kitobiy tarjima chiqqan taqdirda, bu stilistik dissonansga olib keladi. Shu sababli, tarjimon har bir frazemaning kontekstdagi rolini tahlil qilib, u qaysi personaj nutqiga xos, qanday ohangda, qanday emotsional fon bilan berilganligini hisobga olishi kerak [8].

Frazeologik birliklar koʻpincha badiiy matnda muayyan dramatik, metaforik yoki kinoyaviy effekt yaratish uchun ishlatiladi. Tarjimon esa bu effektini toʻliq saqlab qolish uchun baʼzan original frazemani umuman yangicha, ammo funktsional jihatdan oʻxshash obraz bilan almashtirishi mumkin. Bunday yondashuv tarjimaga ijodiy yondashuvni, tarjimonning madaniy kompetensiyasini va adabiy didini namoyon etadi. Masalan, “he was on cloud nine” iborasini “quvonchdan osmonga chiqdi” yoki “yulduzlarda uchib yurdi” tarzida tarjima qilish original frazemaning obrazlilikini ham, ekspressivligini ham saqlab qoladi [9].

Ilmiy yangilik va amaliy ahamiyat

So'nggi ilmiy tadqiqotlarda frazeologizmlarning intertekstual, semantik va ekspressiv funksiyalari yanada chuqurroq o'rganilmoqda. Tilshunoslik hamda tarjimashunoslikda bu faktorlarni hisobga olish — o'quvchi uchun o'qilishi qiyin bo'lgan matnni ilmiy-uslubiy kontekstda tushunarli qilishning muhim vositasi hisoblanadi. Bu esa tarjimonlarga frazemaning tarkibi, uning badiiy taktikasini aniqlash va uni tayyor tilda moslashtirish bo'yicha praktik yondashuvlar yaratishda yordam beradi [10].

Xulosa

Frazeologik birliklar ingliz va o'zbek hikoyalarini semantik, stilistik va madaniy jihatdan boylashtiruvchi, matnlararo bog'lanishlarni yaratib beruvchi muhim til birliklaridir. Ularning tarjimadagi roli esa uslubiy va semantik adekvatlikni saqlab qolish bilan belgilanadi. Tarjima jarayonida maxsus strategiyalarni qo'llash orqali frazemaning intertekstual signallarini va hissiy rezonansini yo'qotmaslik mumkin. Shu yondashuvlar tarjimaga badiiy sifat va madaniy kontekstni saqlab qolgan holda kirishga imkon beradi.

References:

1. Karimova, M. (2024). *Frazeologik birliklarning tarjimada adekvat talqini*. SamDCHTI, May.
2. Isaeva, S. (2021). *Idiomatic Expressions in English and Uzbek*. ARES Journal, Vol. 2(12), 801–804.
3. Nishanova, D. (2023). *Ekspressivlik nuqtai nazaridan frazeologik birliklar tarjimasi*. BuxDU ilmiy ishlari.
4. Bobokalonova, G. (2023). *Phraseological Units and Their Translatability*. Scientists.uz, C-31.
5. Nafisa, K., & Kamola, A. (2024). The problem of teaching students lexical and phraseological features in translation studies of phrasal verbs in English and Uzbek languages. *Eurasian Journal of Academic Research*, 4(10), 39-42.
6. Nafisa, K., & Matluba, D. (2023). Psychological and pedagogical aspects of research into the problem of bilingual foreign language teaching. *Conferencea*, 31-34.
7. Tasheva, D. S., & Kubaeva, N. A. (2022). Modern educational technologies in the aspect of a student-centered approach in teaching foreign languages. *Eurasian Journal of Learning and Academic Teaching*, 12, 35.
8. Rasuliy, M. (2022). *Tarjimonlikda obrazlilik va adekvatlik muammolari*. Toshkent.
9. Nuritdinova, S. (2022). *Til va tafakkur: frazeologik birliklar*. Filologiya masalalari, №3.
10. Kamilova, N. (2020). *Frazeologizmlarning intertekstual xususiyatlari*. O'zMU Ilmiy axboroti, №4.